5. Комиссаров В. Н. Практикум по переводу с английского языка на русский/ В. Н. Комиссаров, А. Л. Кораллова. – М.: Высшая шк., 1991. – 198 с.

6. Cao, Deborah. Translating Law. Topics in Translation: 33 / Deborah Cao. - Clevedon: MPG Books Ltd, 2007. - pp 1-83, 134-158.

УДК: 811.111:811.161.2'255.4

Сердюк Н.Ю.

(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНО-ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ВИРАЖЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕНЬ
(на матеріалі оригіналу сучасного англійського художнього твору та його українського перекладу)

Стаття присвячена результатам порівняльно-зіставного аналізу вираження заперечень на матеріалі оригіналу сучасного англійського художнього твору (J.K. Rowling "Harry Potter and the Half-Blood Prince") та його перекладу українською мовою (за В. Морозовим). Визначаються основні засоби відтворення заперечень на основних рівнях мови.

Ключові слова: *заперечення, порівняльно-зіставний аналіз, імпліцитність, мовний засіб, рівень мови, антонімічний переклад.*

Статья посвящена результатам сравнительно-сопоставительного анализа выражения отрицаний на материале оригинала современного английского художественного произведения (J. K. Rowling "Harry Potter and the Half-Blood Prince") и его перевода на украинский язык (за В. Морозовым). Определяются основные средства воспроизведения отрицаний на основных уровнях языка.

Ключевые слова: *отрицание, сравнительно-сопоставительный анализ, имплицитность, языковое средство, уровень языка, антонимический перевод.*

The article is devoted to the results of the contrastive-comparative analysis of expressing the negations on the basis of the modern English fiction (J.K. Rowling "Harry Potter and the Half-Blood Prince") and in its translation into the Ukrainian language (by V. Morozov). The main means of the reproduction the negations at main levels of speech are defined in it.

Key words: *negation, contrastive-comparative analysis, implicisity, means of language, language level, antonymyc translation.*

Заперечення являє собою важливу мовну категорію, яка водночас є однією з основних розумових операцій. Заперечні конструкції в мові свідчать про високий рівень роботи мислення та є необхідним елементом комунікації. Така універсальність обумовлена прагненням людини до диференціації явищ дійсності та відбиттям цього процесу в мові, оскільки будь-яка мова має у своєму розпорядженні засоби для її вираження. Так, заперечення є багатогранним явищем, яке, змінюючись разом з розвитком мови, потребує постійного всебічного комплексного вивчення та осмислення.

© *Сердюк Н.Ю., 2012*

Аналіз наукової літератури засвідчує, що категорія заперечення в мові характеризується розгорнутою, складною системою засобів вираження й неоднорідністю семантики, що продовжує привертати увагу дослідників, попри її багатолітнє вивчення: Л. Бархударов, А. Бахарев, В. Бондаренко, Е. Кліма, В. Комісаров, Г. Левітова, Е. Падучева, Е. Шендельс, Д. Штелінг та ін. Питанням перекладу заперечних конструкцій займалися М. Аполова, В. Комісаров, Л. Латишев та інші. Проведений аналіз джерельної бази дає можливість констатувати, що накопичений певний досвід дослідження, але не повністю розкрита специфіка засобів вираження англійського заперечення при перекладі сучасного художнього твору на українську мову.

Актуальність означеної проблеми та недостатня теоретична розробленість обумовили мету статті – зробити порівняльно-зіставний аналіз вираження заперечень у творі Дж. К. Роулінг "Гаррі Поттер і напівкровний принц» (J. K. Rowling "Harry Potter and the Half-Blood Prince") та їх відтворення у перекладі українською мовою, виконаному перекладачем В. Морозовим.

Заперечення в сучасному англійському художньому творі може бути виражено на всіх рівнях мови (лексичному, морфологічному, граматичному, синтаксичному та стилістичному) відповідними різноманітними засобами.

На лексичному рівні заперечення виражено імпліцитно, тобто воно представлено у вигляді слів, які не мають формально-граматичних ознак заперечення, але мають заперечне значення (*lack = have not, fail = not succeed*).

У творі Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і напівкровний принц» [4] було виявлено 272 речення, в яких заперечення було виражено імпліцитно. Порівняння ряду речень оригіналу та українського перекладу, виконаного В. Морозовим, більш детально можна простежити у наступних прикладах.

"Albus Dumbledore," said Dumbledore, when Uncle Vernon ***failed*** *to effect an introduction [4: 46]. – Албус Дамблдор, — представився Дамблдор, коли дядько Вернон так і* ***не спромігся*** *його відрекомендувати [1].*

Crabbe and Goyle had evidently ***failed*** *to achieve the required O.W.L. grade, but four Slytherins had made it through, including Malfoy [4: 182]. – Креб і Ґойл, зрозуміло,* ***не змогли*** *отримати позитивних СОВ, але чотирьом слизеринцям це вдалося, серед них і Мелфоєві [1].*

Звертаємо увагу, що лексеми *не спромігся, не зміг* відповідають лексичному запереченню *fail*, за змістом співпадаючи з одним із його значень − *to be unsuccessful in an attempt (at something/to do something),* означає *потерпіти невдачу в спробі щось зробити* [3]. При перекладі слова *fail*, яке відноситься до лексичного мовного рівня, перекладач використав 12 еквівалентів (*не зумів, не вдалося, зазнав невдачі, не спромігся, провалив, завалив, не зміг, не виконав, не виправдав, недотяг, неспроможний*, тощо) та деколи вдавався до антонімічного перекладу, зокрема граматичного заперечення, тобто заперечної частки *не*.

Worse still, it coincided with an even deeper dip in his Keeping skills, which made him still more aggressive, so that during the final Quidditch practice before Saturday's match, he ***failed to save*** *every single goal the Chasers aimed at him, but bellowed at everybody so much that he reduced Demelza Robins to tears [4: 290]. – Та найгірше було те, що вона збіглася зі ще більшим спадом його воротарської гри. Від цього він ставав ще войовничіший, отож*

на останньому тренуванні перед суботнім матчем Рон ***не лише не впіймав*** *жодного м'яча, пробитого в його бік загоничами, а й так на всіх горлав, що довів Демелзу Робінс до сліз [1].*

Застосування антонімічного перекладу часто зустрічається в українському варіанті твору Дж. Роулінг"Гаррі Поттер і напівкровний принц":

"I hate not talking to Hagrid," said Hermione, looking upset [4: 218]. – На серці так паскудно через те, що ми не розмовляємо з Гегрідом, − засмутилася Герміона [1].

На нашу думку, такий варінт перекладу призвів до змістовних втрат. Перекладач додав частку *так*, якої в оригіналі не було, й переклав слово *hate*, яке має імпліковане негативне значення, словосполученням *на серці так паскудно*. Словник української мови свідчить, що слово *паскудний*– вульгаризм, який має значення: 1) вимазаний, заповнений брудом, забруднений; 2) позбавлений моральної чистоти; 3) нецнотливий, недоброчесний; 4) належний морально нечистій людині; 5) який має непристойний зміст; 6) пов'язаний з шахрайством; 7) нікчемний; 8) який викликає огиду; 9) негарний, непривабливий через зовнішні дефекти; 10) з поганими смаковими якостями; 11) зіпсований, мерзенний, гидкий [2*:* 86]. Зазначимо, що жодне тлумачення слова *hate* не має такого чи подібного значення, а за тлумачним словником означає: 1) to dislike (something) intensely; detest; 2) to be unwilling (to be or do something); 3) intense dislike; 4) informal a person or thing that is hated (esp in the phrase pet hate); 5) (modifier) expressing or arousing feelings of hatred hate mail [3]. На нашу думку, усі значення слова *паскудний* мають підвищену вульгарність негативного характеру, що не збігається зі значенням слова *hate*. Виходячи із оригіналу, героїня каже, що їй не подобається те, що вони не розмовляють з Гегрідом, при цьому виглядала засмученою. А з перекладу В. Морозова випливає, що в неї був або мерзенний, або гидкий, або дуже зіпсований настрій через те, що вони не розмовляють з Гегрідом. Тобто, перекладач зберіг форму, знехтувавши змістом. Тому, вважаємо цей переклад не надто вдалим.

Приймаючи до уваги, що відтворити зміст та форму в однаковому обсязі на практиці майже не можливо, то на нашу думку, загалом перекладач зміг перекласти заперечення українською мовою на лексичному рівні, який є одним з найсуперечливіших мовних рівнів. Звідси, при перекладі лексичних заперечень майже неможливо відтворити їх відповідником на тому ж самому рівні, за виключенням таких слів як *refuse, fail* та інші, заперечне значення яких співпадає як в англійській, так і в українській мовах в межах одного лексичного рівня.

На граматичному рівні засобами вираження англійських заперечень є заперечні займенники та прислівники, заперечні сполучники, заперечні частки:

1. Заперечні займенники та прислівники:

Narcissa murmured a word of thanks, whilst Bellatrix said ***nothing****, but continued to glower at Snape [4: 24]. – Нарциса пробурмотіла щось на знак подяки, а Белатриса* ***не мовила нічого****, тільки сердито втупилася в Снейпа [1].*

Відмінності за формою пояснюються тим, що англійській мові властиве лише одне заперечення в реченні, в данному випадку *nothing*, а в українському реченні може бути подвійне заперечення *не мовила нічого*.

На цьому рівні зустрічається також і антонімічний переклад, деколи з нейтралізацією заперечення, його емоційності, але без зміни в змісті речення:

Really stumped this time, Harry found ***nothing*** *else to say [4: 235]. – Поставлений у безвихідь, Гаррі промовчав [1].*

Наведемо цікавий приклад відтворення заперечного прислівника (*never)* українським потрійним запереченням без зміни у змісті речення:

"Well, you ***never*** *know," said Malfoy with the ghost of a smirk [4: 151]. –* ***Ні****коли* ***нічого не*** *відомо, – ухилився від відповіді Мелфой, і на його губах з'явилася тінь усмішки [1].*

2. Заперечні сполучники: *neither…nor, neither, nor.*

На основі наступного прикладу, визначаємо заперечний зміст конструкції *neither…nor* збереженим, з використанням прямого українського значення цієї конструкції *ні….ні*, але з додаванням ще одного заперечення *не*. З граматичної точки зору, вдало переданий зміст і основне значення заперечення *neither…nor*:

To his slight annoyance, however, neither Ron nor Hermione seemed quite as curious about Malfoy's activities as he was [4: 129]. – Гаррі дратувало, що ні Рон, ні Герміона не думали про Мелфоя стільки, як він [1].

Зазначимо, що помічені випадки відтворення заперечної конструкції *neither…nor* через українські заперечні префікси *без* або *не*:

The Prime Minister's pulse quickened at the very thought of these accusations, for they were neither fair nor true [4: 218]. – Пульс прем'єр-міністра частішав від самої думки про такі звинувачення, бо були вони несправедливі й безпідставні [1].

3. Заперечні частки, найчастіше – *not,* вживання якої залежить від того, чи виступає вона при предикативній формі дієслова чи при інших словах і формах слів. При предикативній формі дієслова частка *not* ставиться після допоміжного або службового дієслова:

*"You must****n't*** *start off like that," she said warningly [4: 218]. – "Не починай з цього, – застерегла вона [1].*

Звернемо увагу, що заперечна частка *not* була відтворена українською мовою за допомогою заперечної частки *не*, передала вірно зміст та зберігла заперечення, передавши його на тому ж мовному рівні, що й в оригіналі.

При інших словах і формах слів, у тому числі при непредикативних формах дієслова, частка *not* ставиться перед словом, до якого вона відноситься:

He tried to sound casual, as though this was a throwaway comment of no real importance, but he ***was not sure*** *he had achieved the right effect [4: 336]. – Гаррі спробував це сказати буденним тоном, ніби недбало коментував якусь малозначну подію, але не знав, чи його слова прозвучали так, як треба; Люпин усміхався занадто співчутливо[1].*

В цьому прикладі В. Морозов втілив заперечення *was not very sure* українською мовою як *не знав,* що на нашу думку є не зовсім вірним. Словосполучення *не знав* більш категоричне і жорстке ніж його відповідник в оригіналі. Проте, на нашу думку, м'якше і ближче до оригіналу з метою показати сумніви, які переживає головний герой, точніше було б передати *не був впевнений*. Цей переклад більш точніше передає зміст речення.

Звідси, граматичний рівень вважаємо одним з найлегших мовних рівнів в плані перекладу українською мовою, оскільки є ряд граматичних відповідників.

Розглянемо морфологічні засоби відтворення англійських заперечень у художньому тексті в українській мові:

1. Заперечні префікси:

*Bellatrix still looked **un**happy, though she appeared unsure how best to attack Snape next [4: 218]. – Белатриса й далі мала невдоволений вигляд, хоч і не знала тепер, з якого боку ще напасти на Снейпа [1].*

*The music made the hair on Harry's neck stand up, and yet it was **not un**pleasant [4: 642]. – Від цих співів настовбурчилися волосинки в Гаррі на шиї, хоч **не** скажеш, що мелодія була **не**приємна [1].*

У реченнях такої структури заперечення втілюється в українські мову префіксом *un-*, еквівалентом є *не-*. Такий самий еквівалент мають цілий ряд префіксів, серед них і префікс *non-:*

*Ministry of Magic took responsibility for the whole Wizarding community and prevented the **non**-magical population from getting wind of them [4: 5]. – Міністерство магії взяло на себе відповідальність за всю чаклунську громаду і стежить, щоб немагічне населення нічого про них не дізналося [1].*

Антонімічний переклад також зустрічається і на морфологічному рівні у зазначеному творі, у випадку коли слово з заперечним префіксом вжите з заперечною часткою *not:*

*"All right," said Professor McGonagall, **not unkindly**, "go up to the hospital wing, please, Leanne, and get Madam Pomfrey to give you something for shock." [4: 218]. – Що ж, — досить лагідно сказала професорка Макґонеґел, — Ліно, йди до шкільної лікарні, нехай мадам Помфрі дасть тобі заспокійливе [1].*

Зміна *not unkindly* на *kindly* свідчить про нейтралізацію заперечення присутнього в оригіналі, але ніяк не вплинула на змістовну частину речення і зміст речення не змінився, що є набагато важливішим для перекладу ніж дотримання форми. Це було зроблено з метою полегшення сприйняття речення, адже на осмислення виразу, який містить подвійне заперечення потрібно більше часу, ніж на висловлювання, яке сказане позитивно. Але в такому випадку втрачається емоційність висловлювання оригінала. Тож, застосування антонімічного перекладу, на нашу думку, позитивно вплинуло на переклад.

2. Заперечні суфікси:

*A towering cliff stood behind them, a sheer drop, black and face**less** [4: 218]. – Ззаду нависала ще вища скеля, прямовисна, чорна й бездушна [1].*

Тут, заперечення представлено у вигляді суфікса *–less*, який зазвичай вказує на відсутність того, що виражено іменником без цього суфікса.

Проаналізувавши переклад В. Морозова, спостерігається деяка не відповідність з оригіналом, оскільки слово *face**less*** означає відсутність обличчя, а в українському варіанті – відсутність душі. На нашу думку, доречніше *бездушна* замінити на *безлика.* Оскільки скеля ніяк не може мати душу, проте її поверхня може гарною, красивою, а інколи навіть нагадувати обличчя.

"It's Veritaserum, a colorless, odorless potion that forces the drinker to tell the truth," said Hermione [4: 151]. – Це сироватка правди, без кольору й запаху. Того, хто її випив, вона змушує казати правду, – випалила Герміона [1].

З прикладу простежується пряма відповідність до оригіналу. Слово *colorless* складається з іменника *color (ам.)* та заперечного суфікса *-less*. Тож, якщо *color (ам.)* перекладається українською мовою як *колір*, то заперечний суфікс вказує на відсутність будь-якого коліру, те саме із словом *odorless.* Тобто перекладач дослівно зробив адаптацію оригінального тексту, відтворивши заперечний суфікс *-less* за допомогою заперечної частки

без, що є близьким до оригіналу. Не дивлячись на те, що слово *без кольору* можна замінити на *некольоровий*, то слово *без запаху* не замінити ніяким іншим вдалим еквівалентом. Але з точки зору змістовного навантаження такий переклад є вдалим, бо передає як зміст речення, так і форму заперечення.

На синтаксичному рівні серед засобів відтворення англійських заперечень виділяємо: відповідну інтонацію, риторичні запитання, емфатичні конструкції.

Приклад риторичного запитання, яке немає формальних засобів заперечення, але має заперечне значення:

– "You think he is mistaken? Or that I have somehow hoodwinked him? Fooled the Dark Lord, the greatest wizard, the most accomplished Legilimens the world has ever seen?" [4: 26].

– Ти думаєш, що він помиляється? Чи, може, я обвів його круг пальця? Обдурив Темного Лорда, найвеличнішого чаклуна, неперевершеного виманолога? [1].

У данному випадку, заперечення не виражено формально-грамматичними засобами, а представлено імпліцитно, у вигляді риторичного запитання. Тобто запереченя ідентифікується мовцем на комунікативному рівні. Лінгвістичним засобом вираження заперечення є специфічна інтонація.

Риторичні запитання в оригіналі відтворені українськими риторичними запитаннями підсилюють емоційну забарвленість висловлювання. Так, перекладач передав заперечення імпліцитно, не вдаваючись до інших граматичних або лексичних засобів. Таких випадків вираження заперечень риторичними запитаннями в творі майже не було.

Особливістю емфатичних конструкцій є те, що незважаючи на стверджувальну форму дієслова-присудка, все речення є заперечним:

There was no sign of a struggle, of a fight to the death, of a body [4: 583]. – Ніде не було ні сліду сутички, ні смертельної битви, не валялися тіла [1].

Зазначимо, що *no* перед іменниками є найбільш розповсюдженим випадком емфази, яка також може виражатися за допомогою інверсії, або підсилюючого дієслова *do*, але такі випадки зустрічаються не часто.

Зазвичай, при перекладі таких конструкцій використовується слово *ніякий*, але В. Морозов при відтворенні тексту Дж. Роулінг вдався до антонімічного перекладу, втіливши у першому прикладі *no sign* українською мовою як *ніде не було ні … ні*. Зазначимо, що *sign,* за словником Вебстер, має одне із значень – traces of a usually wild animal, яке воно повністю співпадає з тлумаченням слова *слід*. Таким чином, переклад *не було сліду* є адекватним.

Проте цікавим є те, який тип заперечення використав В. Морозов в українському варіанті речення. В англійському варіанті заперечення представлено заперечною часткою *no* перед іменником *sign*, а в українському перекладі – заперечним прислівником *ніде,* заперечною часткою *не* перед дієсловом *було,* заперечною структурою *ні…ні,* заперечною часткою *не* перед дієсловом *валялися*. Причиною наявності в оригіналі лише одного заперечення *no*, а в перекладі чотирьох (множинне заперечення), можна визначити приналежністю англійської та української мов до різних груп. Так, зміст речення відтворено українською мовою у повному обсязі переданий вдало.

Визначимо, що прикладів такого синтаксичного засобу відтворення заперечення як повтор у реченні, автором оригіналу Дж. Роулінг було вжито мало, а отже і в українській версії також. Наведемо приклад повтору:

“Hang on,” said Harry, as another part of last night’s conversation came back to him. “I think Dumbledore said our O.W.L. results would be arriving today!”

“Today?” shrieked Hermione. “Today? But why didn’t you − oh my God − you should have said ...” [4: 424].

− Стривайте, − пригадав Гаррі ще одну тему вчорашньої розмови. − Дамблдор, здається, казав, що ми отримаємо СОВи вже сьогодні!

− Сьогодні? − зойкнула Герміона. − Сьогодні? А чому ж ти... о, Боже... треба ж було сказати... [1].

Дистрибуція повтору сприяла конкретизації, більшій категоричності заперечного значення, уточнилися емоційні відтінки відповідної репліки (сильні переживання, страх Гермінони), розкрилися причини негативної реакції адресата мовлення або висловлювання мовця (Гермінону не попередили).

Звідси, серед синтаксичних засобів вираження запереченя, повтор вважаємо найлегшим за відтворенням на українську мову, але який вимагає специфічного емоційного підґрунтя фрази, що містить негативний характер. При відтворенні заперечень на синтаксичному рівні української мови можуть виникати суперечливі питання відносно того, яким чином відтворювати заперечення у вигляді риторичних запитань та емфатичних конструкцій. Рішенням цього може бути використання різних граматичних трансформацій, що може відбиватися на змісті або формі.

На стилістичному рівні заперечення може відтворюватися наступними засобами: мейозисом або літотою. Зупинимось на аналізі мейозису, тому що він переважає у творі "Гаррі Поттер і напівкровний принц". Наведемо приклади:

The music made the hair on Harry’s neck stand up, and yet it was not unpleasant [4: 642]. – Від цих співів настовбурчилися волосинки в Гаррі на шиї, хоч не скажеш, що мелодія була неприємна [1].

В. Морозов у перекладі також вдався до мейозису, як до стилістичного прийому, відтворивши *was not unpleasant* українською мовою *was not unknown* як ***не скажеш, що*** *мелодія* ***була неприємна***. Маємо два заперечення та ще одне слово *скажеш*, якого не було в оригіналі. На нашу думку, це було зроблено для того, щоб підкреслити сполучення *made the hair stand up*, яке є в оригіналі, та на цьому побудувати опозицію, певну протилежність один одному: *made the hair stand − was not unpleasant music*. Множинне використання заперечення може заплутати, тому що на його осмислення потрібно більше часу.

Dumbledore smiled at Harry and directed him toward a chair ***not unlike*** *the one that Slughorn had so recently impersonated, which stood right beside the newly burning fire and a brightly glowing oil lamp [4: 642]. – Дамблдор усміхнувся Гаррі і вказав йому на крісло, як дві краплі води* ***схоже*** *на те, що виявилося Слизорогом. Крісло стояло біля заново розпаленого каміна та яскравої гасової лампи [1].*

Особливістю цього прикладу є подвійне заперечення *not unlike*, що є не властивим англійській мові та свідчить про спеціальне подвоєння. У перекладі, зробленим В. Морозовим, подвійне заперечення *not unlike* було відтворено словом *схоже* за допомогою антонімічного перекладу, без збереження іронії та емоційної стриманості оригіналу. На нашу думку, доречніше б було зберегти форму, не дивлячись на дещо немилозвучне поєднання заперечної частки *не* та префікса *не-*, оскільки вона впливає на ставлення читачів до головного героя. Проте, перекладач не зберіг мейозис, ще й упростив речення.

На основі порівняльно-зіставного аналізу вираження заперечень на матеріалі оригіналу та його українського перекладу, дійшли висновку, що засоби вираження заперечень мають специфічні особливості на усіх рівнях мови, що відбиваються на складності їх відтворення іншою мовою, а саме:

1) На лексичному рівні вживання слів, які мають імпліцитне заперечне значення призводить до їх антонімічного перекладу, виражаючи заперечення не на лексичному, а на граматичному рівні префіксом *не-* або часткою *не*; ті слова, які не мають лексичного заперечного українського відповідника, вимагають від перекладача відтворити форму чи зміст при перекладі кожного випадка.

2) На морфологічному рівні більшість префіксів при перекладі приймає вигляд українського заперечного префікса *не-*, рідше *без-*. Заперечних суфіксів в англійській мові лише два і вони не викликають труднощів перекладу.

3) На синтаксичному рівні при перекладі емфази та риторичних питань перекладачі намагаються максимально відтворити форму та зберегти зміст.

4) На граматичному рівні перекладачі вдало зберегігають ту ж саму форму заперечення, що була в оригіналі.

5) На стилістичному рівні при перекладі подвійного заперечення *not un-* важливим і важким є відтворення форми, максимально зберігаючи зміст і стримане, обережне ставлення до сказаного. Застосування антонімічного перекладу допомагає скоріш зрозуміти контекст, досягти мелодійність звучання.

Перспективами подальших ргозвідок є дослідження особливостей антонімічного перекладу заперечень сучасної англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і напівкровний принц / Дж. К. Ролінг [пер. з англ. В. Морозов]. − Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. – с. 576. – Режим доступу: http://book-online.com.ua/read.php?book=911

2. Словник української мови: в 11 т. / [ред. І. Білодід].− К.: Наукова думка, 1970 − 1980, − т. 6. − С. 86.

3. Тлумачний словник ABBYY Lingvo 12 – Режим доступу: http://www.lingvo.ua/uk

4. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince / J. K. Rowling. – NY: Arthur A. Levine Books, Scholastic Inc., 2005. – p. 653.